

УДК 371.134+745(045)

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕТНОРЕГІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОФЕСІЙНІЙ
ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА**

Г.В.Бучківська

Анотація. В статті на основі аналізу педагогічних джерел, методичної літератури та досвіду роботи розкривається потенціал та шляхи використання засобів музею народного мистецтва в системі професійної підготовки педагогів.

Ключові слова: етнорегіональна культура, професійна підготовка педагогів, шляхи використання, музей народного мистецтва.

Аннотация. В статье на основании анализа педагогических источников, методической литературы, и опыта работы раскрывается потенциал и пути использования средств музея народного искусства в системе профессиональной подготовки педагогов.

Ключевые слова: этнохудожественная среда, профессиональная подготовка педагогов, музей народного искусства.

Summary. The potential and the ways of usage of the museum of folk art in the system of professional pedagogues preparation to the solution of problems of growing up generation upbringing have been revealed in the article on the basis of the analysis of pedagogical sources and methodological literature.

Key words: ethnopedagogical culture, professional preparation of teacher, the ways of usage, museum of folk art.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Виховання підростаючого покоління на традиціях українського народу продеклароване в основних нормативно-правових документах нашої держави, зокрема в тих, що стосуються освітньої галузі. Проте на сьогодні вони ще не повною мірою знаходять своє відображення в практичній діяльності освітян. Пробудити в юних душах почуття людяності, милосердя, доброчесності й працелюбства можна, лише спираючись на споконвічну мудрість і трудові традиції нашого народу, на підвалини етнопедагогіки, традиційну культуру предків, що зберегли національний характер і мораль. Зміст виховання має спрямовуватися на узгодження системи цінностей суспільства, етнокультури, комплексу функцій народного мистецтва у формуванні духовного світу особистості з можливостями їх сприймання та збагачення кожною особистістю в процесі творчого пошуку.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Сучасна педагогічна наука володіє необхідними концепціями для постановки і розв'язання питань, пов'язаних із забезпеченням гуманізації процесу виховання, враховуючи кращі надбання минулого. Їх сутність розкрита й описана в дослідженнях відомих українських етнографів, істориків, педагогів І.Беха, І.Ганусенко, О.Духновича, І.Зязюна, Л.Кандиби, В.Киричок, П.Кононенко, Н.Лисенко, Л.Масол, Н.Ничкало, О.Рудницької та ін. Поряд з цим гуманізація процесу виховання містить широке коло проблем, розв'язання яких вимагає значних зусиль як учених, так і практиків.

Формулювання цілей статті. Метою даної публікації є висвітлення потенціалу етнорегіональної культури у підготовці майбутнього педагога на прикладі функціонування експозиції ляльки музею народного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Велике значення в підготовці майбутнього вчителя початкових класів до роботи в школі і позашкільних закладах має знайомство його з основами декоративно-ужиткового мистецтва. Сучасний вчитель повинен не тільки мати чіткі уявлення про зміст декоративно-ужиткового мистецтва та сформований художній смак, але і володіти практичними вміннями й навиками з виконання окремих його видів.

Аналіз змісту програм і посібників, вивчення науково-педагогічних, методичних і публіцистичних джерел, власний досвід викладацької роботи доводять, що вирішальним аспектом етнохудожнього виховання сучасної молоді людини повинно стати залучення їх до занять народними ремеслами і декоративно-прикладним мистецтвом.

Освітня практика вже нагромадила позитивний досвід різних форм позаурочної виховної роботи, спрямованих на опанування студентами та школярами надбань народного мистецтва.

У Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії плідно працює музей народного декоративно-ужиткового мистецтва. Його відкриттю передувала велика кропітка робота з пошуку, узагальнення та систематизації матеріалів науково-дослідного характеру, збору та дослідженню об'єктів матеріальної культури народу України і Поділля зокрема.

Музей народного декоративно-ужиткового мистецтва працює за такими експозиційними напрямками: народний одяг, фольклорна лялька, вишивка, писанкарство, декоративний розпис, художня обробка шкіри, художня обробка деревини, витинанка, вузликівне плетіння, гончарство, народна іграшка та ін.

Студентами та викладачами створювались експонати для експозиції музею, формувалися його фонди, що складають предмети матеріальної культури українців минулого та сучасності. Музей співпрацює з відділом культури Хмельницької облдержадміністрації, до співпраці залучені народні майстри Поділля, що забезпечує взаємозв'язок представників студентської та учнівської молоді з автентичним народним мистецтвом. Творчі роботи студентів, представлені в експозиції, неодноразово брали участь у всеукраїнських та зарубіжних виставках.

Створення музею в стінах гуманітарно-педагогічної академії стало можливим завдяки виділенню окремого приміщення та його обладнання у відповідності до сучасних вимог: розроблені та виготовлені за спеціальним проектом меблі, що дозволяють і демонструвати експозицію, і зберігати основні фонди; вдало продумане використання динамічної дошки, куточка технічних засобів навчання; наявність робочих столів дозволяє не тільки проводити навчальні заняття, а й інші форми роботи (організувати майстер-класи, роботу позаурочних творчих об'єднань).

Викладачами та працівниками бібліотеки навчального закладу був створений інформаційний сектор, це дає можливість опрацювання студентами спеціалізованої літератури, видань, різноманітної інформації централізовано при підготовці до семінарських та практичних занять. Вагомим напрямком науково-дослідної роботи музею є написання студентами старших курсів та слухачами магістратури дипломних та магістерських досліджень з проблем трудового та етнохудожнього виховання.

Тут відбуваються заняття, що сповна сприяють самовираженню і творчому вдосконаленню кожного. Золотий фонд музею складають кращі творчі роботи викладачів та студентів навчального закладу. Вони відповідально ставляться до своєї роботи, намагаючись виконати її так, щоб вона мала право посісти почесне місце в експозиції музею. Це своєрідний стимул для студентів працювати на заняттях наполегливо, з повною віддачею творчої енергії, щоразу удосконалюючи свою виконавську майстерність. Під керівництвом викладачів у музеї поповнюється зібрання українських рушників, знайдених та відновлених в процесі навчально-дослідної роботи. Чільне місце в експозиції музею займає колекція ляльки у комплексах традиційного одягу історико-етнографічних регіонів України. Детальніше представлено розмаїття народного одягу Поділля.

Вироби народного мистецтва, які виконуються завжди в ручну, ціняться тим, що вони зберігають творчий характер праці народного майстра, обов'язковою умовою того, що кожний виріб – неповторний витвір мистецтва.

Відомо багато археологічних доказів давності і поширеності народних звичаїв оздоблювати одяг вишивкою. Символи сучасних орнаментів української народної вишивки, різні елементи їх перегукуються з орнаментами, що прикрашали посуд трипільських племен.

Вишиванням в Україні займалися дівчата і жінки. Дівчата змагалися між собою в доборі узору, в загальній композиції елементів, орнаменту, в майстерності вишивання. Отож жіночий одяг по можливості оздоблювався естетично й вишукано. Кольорова плахта, виткана й вишита нитками старанно дібраних тонів, яскрава кирсетка, барвиста сорочка – у такому одязі дівчина нагадувала букет живих квітів.

Центри народної вишивки – це справжні осередки майстерності художнього смаку, національної самобутньої культури і духовності. Орнаментальні мотиви сучасних українських вишивок сягають своїм корінням у далеку минувшину, відображають місцеву флору й фауну, а також дають простір фантазії вишивальниці.

Символи на українських вишиванках – не випадковість. У них втілена народна філософія, світосприймання, розуміння важливих проблем, пов'язаних з усім довгим життєвим шляхом, діяльністю людини від її народження до смерті.

Найяскравішим втіленням багатого і розмаїтого мистецтва народної вишивки є біла вишивана сорочка – невід'ємна складова частина народного вбрання, як жіночого, так і чоловічого. Вишивана сорочка була характерною ознакою кожного регіону України.

Для кожного регіону України характерні свої особливі техніки вишивання. Вишивки Полісся прості й чіткі за композицією. Лінія геометричного мотиву у вигляді ромбів повторюється декілька разів. Вишивка червоною ниткою по біло-сірому фоні льняного полотна графічно чітка. У північних районах Волині побутує вишивка низовим і поверхневим швом на зразок ткани. Для Чернігівщини характерні білі вишивки. На Київщині сорочки оздоблюють гладдю, занизуванням, набируванням та хрестиком. У південних районах України сорочки прикрашають вишивкою, що поєднує орнаментальні мотиви та вишивальні техніки різних місцевостей.

Для Подільських сорочок характерна різноманітність швів. В орнаментах переважає один колір – чорний з більшим чи меншим вкрапленням синього, червоного, жовтого, зеленого. Найбільш поширеними є одноколірні (червоні, чорні) вишивки на сорочках, значно рідше дво- та триколірні.

В академії функціонують школи українського етнодизайну, народних ремесел. Їх програми сприяють розвитку творчого мислення і художніх здібностей учнів, вихованню загальної естетичної культури, формуванню смаків на основі глибокого розуміння традиційного народного вишивального мистецтва, підвищенню національної самоосвіти.

У процесі реалізації програм учні засвоюють уміння й навички практичного виконання відомих і маловідомих технік української народної вишивки.

Теоретичне навчання передбачає ознайомлення учнів із загальною теорією української народної вишивки, еволюцією художніх засобів вишивок в історичному аспекті, з художніми відмінностями народної вишивки усіх етнографічних зон України. Зміст необхідних технологічних відмінностей погоджується з характером практичних робіт. Особлива увага звертається на оволодіння безпечними прийомами праці, дотримання правил санітарії та гігієни, технологічної та виконавчої дисципліни. На заняттях використовуються навчально-наочні посібники з декоративно-ужиткового мистецтва і зразки

виробів місцевих народних художніх промислів. Крім цього організуються екскурсії в художні і краєзнавчі музеї, на виставки, зустрічі з провідними майстрами декоративно-ужиткового мистецтва.

У процесі занять учням прищеплюється любов до народної творчості, розуміння її художньої цінності і необхідності бережливого ставлення до неї, бажання самому розвивати народні художні традиції.

Програми мають педагогічне спрямування і передбачають підготовку учнів до самостійного проведення занять з української народної вишивки в загальноосвітній школі, а також керівництва позакласною і позашкільною роботою з декоративно-ужиткового мистецтва.

Теоретична частина курсу дає можливість ознайомитись з історією виникнення і розвитку деяких видів декоративно-ужиткового мистецтва, сприяє розвитку творчого мислення й художніх здібностей особистості, вихованню загальної естетичної культури, вивченню техніки виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва.

Практичні заняття спрямовані на формування і розвиток у студентів естетичного смаку, вмінь і навичок роботи з різноманітними матеріалами. Програма передбачає підготовку студентів до самостійного розв'язання практичних і творчих задач під час проведення навчальних занять з трудового навчання в загальноосвітній школі, а також у процесі керівництва позакласною і позашкільною роботою декоративно-прикладного напрямку.

Музей – це навчальний комплекс, який об'єднав приміщення навчальних аудиторій, рекреацію коридору. Тут представлена своєрідна карта України з осередками народних промислів і ремесел та їх зразками. У рекреації коридору розміщені стенди, задумані як триптих. Центральна частина – “Натхненні народним мистецтвом” – розкриває творчий доробок майстрів Хмельниччини зі зразками їхніх виробів та палітрою творчої діяльності. „Погостини” розповідають засобами фотографій про поважних гостей музею. “Творча палітра” відображає студентське творче життя. Тут закладена ідея єдності, творчості досвідчених майстрів і формування творчого потенціалу майбутніх педагогів, що переймають мистецький дар від своїх наставників і передадуть наймолодшим. Наші випускники працевлаштовуються в освітніх закладах області, де вони можуть створити за зразком такий куточок народних ремесел, тим самим започаткувавши збереження, відродження народного мистецтва та розвиток дитячої творчості на своїй малій Батьківщині.

Саме тому дуже важливо, щоб сучасний музей народного мистецтва та творчості насправді став одним з ефективних засобів прилучення підростаючого покоління до культурної спадщини народу, його духовних цінностей, їх збереження і примноження. У зв'язку із зростанням національної свідомості українського народу, дедалі більше уваги приділяється створенню нових музеїв народної творчості у навчальних закладах, особливо це стосується тих регіонів, де в умовах полікультур'я намагаються не допустити нівелювання своєї культурної традиції поряд з ознайомленням молоді з кращими зразками народного мистецтва представників інших народів, що населяють цю місцевість; музеїв як осередків народних промислів, музеїв традиційних і сучасних обрядів або навіть музеїв, зібрання яких документуватимуть і відтворюватимуть специфічні риси культурного розвитку певних регіонів. Надзвичайно важливо лише, щоб у створенні такого музею насправді була потреба, щоб він був необхідним не тільки для учнів однієї школи, а й для населення, щоб його зібрання було органічно пов'язане з історією, культурою краю, тобто щоб він мав краєзнавчу орієнтацію. Саме в цьому запорука його плідного функціонування, адже в своєму середовищі він постійно знаходитиме джерело комплектування, реалізації виховного потенціалу.

Використання музейних засобів для розвитку художнього сприйняття дає можливість не лише для цілеспрямованого, систематичного виховного впливу, гармонійного розвитку особистості, але й дозволяє міцно пов'язати цей процес із дошкільною практикою, сприяти набуттю необхідних дослідницьких навичок і умінь.

Організація спілкування молоді із справжніми цінностями народного мистецтва дає можливість їм засвоювати нагромаджений життєвий досвід людства, сприяє моральному розвитку, духовному збагаченню. Пам'ятки народного мистецтва іноді використовуються лише з наочно-ілюстративною метою, а не як типи художньої творчості, що об'єднують у собі матеріальне виробництво й духовну культуру. Ознайомлення з матеріальною спадщиною минулого дозволяє дітям глибше зрозуміти духовний, естетичний світ тих, хто жив і творив до нас, конкретно уявити спосіб життя, думки людей, систему цінностей попередніх епох.

В основі такого підходу лежить розуміння непорушної єдності образу (зразка художньої творчості та світосприймання її автора - народу), зв'язків цього образу з природою, побутом, працею, історією і національними традиціями. Утвердження в свідомості та художньо-творчій діяльності студентів та школярів рів уявлень про цю єдність пов'язане з формуванням культурно-історичної

пам'яті. Історична свідомість трактується не тільки як раціональне знання про минуле, але і як емоційне, духовно-практичне, ціннісно-орієнтоване ставлення до останнього. Ось чому художньо-естетичне середовище має розглядатися в єдності із засобами його освоєння, яких насамперед належать музеї.

У зв'язку з цим зростає роль музею, здатного сформувати у молодій людини – майбутнього фахівця, специфічне, емоційно-ціннісне ставлення до народного мистецтва. Специфіка функціонування музею в сучасному суспільстві визначається тим, що він працює не тільки як енциклопедія, а й за естетичними законами, тобто виступає мовою культурного спілкування людства. І подібно до того, як через засоби сучасної масової інформації школярі можуть орієнтуватися в довколишньому світі, так завдяки музею вони повинні отримати реальну можливість орієнтуватися в соціально-культурному просторі. Взаємодія між музеєм та навчальним закладом відбувається через включення елементів музейної педагогіки до навчально-виховного процесу, залученні студентів до пошукової, збиральної діяльності, використання їхнього творчого потенціалу в створенні експозиційного матеріалу та формуванні музейних фондів.

Висновки. Все вищесказане дозволило зробити такі висновки. Використання музейних засобів для розвитку художнього сприйняття дає можливість не лише для цілеспрямованого, систематичного виховного впливу, гармонійного розвитку особистості, але й дозволяє пов'язати цей процес із шкільною практикою, сприяти набуттю майбутніми педагогами необхідних дослідницьких умінь і навичок. Практичні заняття дозволяють створити необхідний фундамент для розвитку здатності не тільки естетичного споглядання, усвідомлення естетики, аналізу та оцінювання художніх творів, а й створення та реалізацію власних творчих проєктів.

Література

1. Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття) : затвержена Постановою Кабінету міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. – К. : Райдуга, 1994.
2. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Виховна робота в закладах освіти України. - Вип.2. - К.: ІЗМН, 1998. - С.179-192.
3. Зязюн І. А. Національна державна комплексна програма естетичного виховання / І. А. Зязюн // Рідна школа. – 1995. – № 12. – С. 29–52.
4. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посіб. для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х. : Веста ; Видавництво «Ранок», 2006.
5. Шляхтина Л.М. Основы музейного дела: теория и практика/Л.М.Шляхтина. – М., 2005.